

TERRITORIO HISTÓRICO E CULTURA DA PAISAXE NOS CAMIÑOS VELLOS

A VÍA PRIMITIVA A COMPOSTELA

Ricardo Polín*

Co paso do tempo, colle forza a dimensión cultural que teñen adquirido os escasos itinerarios camiñeiros que a duras penas sobreviviron á onda destrutora que sacude as calzadas milenarias, un patrimonio dotado de gran espiritualidade, a que emerxe da súa condición de territorio histórico e cuxo valor sentimental máis evidente é a súa achega á paisaxe como acervo cultural en si mesmo considerado, unha filosofía vital que potencia o equilibrio natural asentado en longos períodos de tensa convivencia sobre a face da Terra.

O crecente atractivo que posúe a camiñeiría tradicional, as sendas antigas, vén dado pola súa adaptación ao medio físico, o seu vincallo cos movementos migratorios, coa estrutura urbana dos vellos lugares e o asentamento das primeiras comunidades. Nada explica mellor as relacións humanas co contorno que as vereas tradicionais, nomeadamente os camiños de longo percorrido, cos seus constituíntes afíns á cultura da terra (a agricultura) e da floresta.

É o mundo dos camiños de antes. Un tesouro delicado que vertebrar historicamente o territorio, fonte de información inesgotábel fortemente ameaza-

zada, consagrada na lingua franca e nómade que viaxa en múltiples voces acuñadas no anonimato da creación colectiva, sobre pontóns, vaos, pasais e saltadoiros, abrindo cancelos e portóns, vargados de chantos e augueiros para drenaxe das crecidas, con árbores lindadeiras amigas dos viandantes, que prestan sombra, protexen e balizan as calzadas, caendo en galerías de ribeira, apreixada nas árbores protectoras da casa, cos seus ritos e os seus deuses viais, nos milladoiros, petos de ánimas e pequenas ermidas para o culto aos santos camiñeiros e as súas fundacións, sempre á beira dos sendeiros centenarios onde repousan camposantos civís e se ergueron as casas de hospitaleiros e malaterías de leprosos lazarados, itinerarios asinados con marcos e cruces de pedra e de pau para orientación dos que andan peregrinos, "per ager", polo campo, na procura dun dedo de sal, unha cunca de auga e a luz dunha brasa nas perdidas pousadas da rota que sempre olla a occidente, cos seus postigos abertos ás andoriñas e as argolas prestas á mao do xinete.

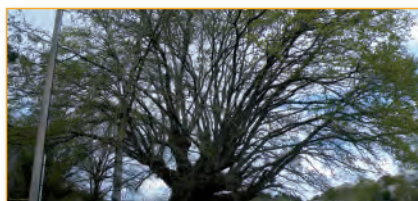
Sendas verdes que nas pedras da súa gastada caixa gardan o segredo da maneira en que unha sociedade arcaica aprendeu a resolver os seus problemas,

e dos traumas e cicatrices dese proceso. Un supoñer: ao entrar na Galiza polas terras buronesas, o Camiño Primitivo constitúe a Rúa Maior da Fonsagrada, a arteria principal dun tecido camiñeiro tan vedraño como a comunidade camponesa que o sustenta, emblema dese complexo aparato circulatorio que deu cabida aos camiños de carro, carreteiros, e aos de ferradura para que a uña do cabalo salve os tesos da montaña, e calzadas tan singulares na cultura intanxíbel como aquela que sobe do muiño ou o que leva á misa, ao cabo, esa diversidade de vieiros para os que nas terras altas artellaron palabras gastadas polos anos e matizadas polo seu uso específico: os quenllos, quenllas e carreiras.

A delimitación oficial segue a ser unha demanda urxente dúas décadas despois do rexurdimento moderno do Camiño aínda estando contemplada no art. 1.4 da Lei de Protección dos Camiños de Santiago, feito que mesmo dificulta a aplicación da Lei do Patrimonio Cultural de Galiza para os bens catalogados, funcionándose na vida diaria cunha precariedade pouco recomendábel no caso de elementos tan vulnerábeis como son os camiños en xeral e os históricos en especial. (Vol-

A Corredoira (Soutomerille – Castro Verde).

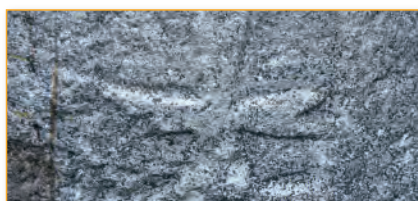
Carballo Francés (O Burgo – Lugo).

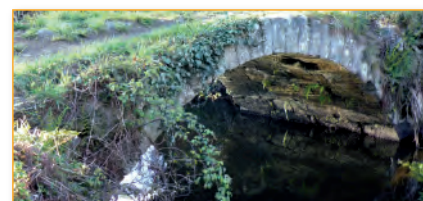
Miliario romano de Calígula (Guntín de Pallares).

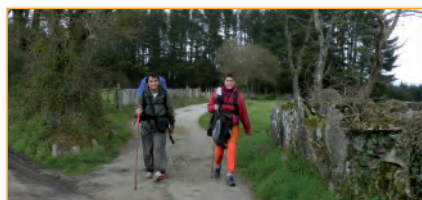
Asalto ao Camiño Primitivo (O Alto – Lugo).

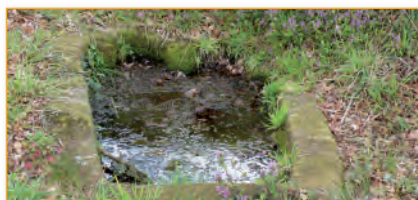
Cruz dos Cabaleiros de Malta (A Fonsagrada).

Ponte romana de Ponteferreira (Palas de Rei).

Cancela dos Arrieiros (Fazai, na entrada a Lugo).

Fonte-sarcófago do Santo Matías (Lugo).

Santiago de Meilán (Lugo).

ven á nosa memoria as palabras do Padre Sarmiento sobre a ocupación e alteración das calzadas ou a contun- dencia nas *Partidas* do Rei Sabio ao definir como delito "de corte" a obstru- ción dunha cañada ou camiño real na Terra de Santiago).

A protección do contorno e a salva- garda da cultura camiñeira, previstos no art. 16.1-2 da citada lei dos camiños a Compostela, malia supor un uso res- trinxido do solo ao primar o interese cultural e o valor da tradición, na prác- tica non se traduce no coñecemento dos principios que regulan a paisaxe natural, ao que se suma a inoperancia na definición física da traza e o control mínimo das franxas laterais e as cuncas visuais, o que complica a avaliación do

impacto de canteiras e areiras (art. 16.3), como sucede escandalosamente ao paso da rota primitiva pola Costa Francesa en Bascuas (Lugo) ou no pro- pio castro da Pallota, arredor do con- xunto ambiental de Soutomerille (Cas- tro Verde). Outro tanto acontece coa ordenación especial que requiren as explotacións gandeiras afectadas (16.4), só entendíbel nunha comunida- de capaz de asociar a vida co medio natural e o patrimonio cultural.

No entanto, a tardanza na elabora- ción dun plan especial de protección destas vías históricas, descarga nos planeamentos municipais grande parte das responsabilidades, aparecendo numerosas retencias nos entes locais á hora de asumiren os ditames restriti-

vos de Cultura previos ao outorgamen- to de licenzas municipais, malia o con- trol -ás veces encomiábel- do Comité Asesor do Camiño de Santiago, órgano plural presidido polo Director Xeral de Cultura e formado por técnicos e expertos encargados de controlar as actuacións que impactan sobre o terri- torio histórico das rotas xacobeas. É así como a obrigatoriedade de restaurar a calzada destruída ou a súa masa arbó- rea (art. 21), adoitan ficar en papel mollado, marcando unha tendencia pedagóxica pouco edificante. Os exem- plos resultan innumerábeis sen saír do territorio histórico do Camiño Primitivo, ben sexa a invasión da Cruz de Pedra sobre o porto da Vacariza para coller entullo, no monte A Lomba en San Miguel do Camiño (preito gañado por ADEGA á Deputación lucense pro- motora das obras), na apropiación da fonte e calzada medieval no Mesón de Fraiás, o asalto utilizando fondos euro- peos de máis de medio quilómetro de Camiño Primitivo sobre a vía romana XIX en Pena Ferrada (Toques), e outras desfeitas irreparábeis que deixaron impunes aos seus responsábeis.

No que atinxe ás actividades de promoción, sinalética e acollemento, advírtese notoriamente que os intere- ses lúdicos e turísticos emerxen con forza tal que banalizan a raíz histórica desta rede camiñeira que por veces semella aguantalo todo, obviamente resultado da grande operación mediá- tica, propagandística e comercial en que se ten transformado todo o nego- cio do Xacobeo, un ente que de cara ao Ano Santo do 2010 está a promover actuacións paisaxísticas de deseño artificial e estandarizado para estas antigas vereas que, de por si, posúen un xenio pouco acaído ás modernas ope- racións de maquillaxe e contra as que xa se ten pronunciado o Comité Asesor na súa última xuntanza.

Estamos, ao cabo, ante a eterna loita á contracorrente por manter viva esa condición de territorio histórico e o carácter cultural do Camiño e a súa paisaxe, discurso ao que desde Lugo lle reservamos un particular sentido, na vía xacobeas máis antiga do mundo.

[Sen colas]
[Sen esperas]

OVT

Todas as túas xestións... nun só [click]

Con comodidade e con seguridade.
Así é a nova **Oficina Virtual Tributaria da Deputación da Coruña**.
Un servizo [24 horas] ao día e [365 días] ao ano.

Consultar a túa conta tributaria Domiciliar recibos
Realizar pagos de impostos Imprimir documentos cobratorios, etc

[Entra xa e infórmate]
www.dicoruna.es/ServiciosTributarios/oficina-virtual.htm

OVT Oficina Virtual Tributaria DEPUTACIÓN DA CORUÑA

* Ricardo Polín é autor de diversas investigacións sobre a vía primitiva a Compostela e vogal do Comité Asesor do Camiño de Santiago.